Tien jaar 7.17

Levensverzekering

18 maart 2016

Prof. dr. W.M.A Kalkman

Hoofd Legal, Litigation & Compliance Nationale-Nederlanden

Hoogleraar verzekeringsrecht Universiteit van Amsterdam

Leer van het zelfstandig recht vast verankerd in rechtspraak …

- HR 29 juni 1888, W 5588
- HR 27 maart 1953, NJ 1953, 575 m.nt. Houwing

[…]

- Rechtbank Utrecht 23 december 2009, ECLI:NL:RBUTR: 2009:BK7569, PJ 2010, 194 m.nt. Kalkman
- Rb Zwolle-Lelystad 16 juni 2010, ECLI:NL:RBZLY: 2010:BN3675, PJ 2010,196 m.nt. Kalkman
- Hof Amsterdam 27 september 2011, ECLI:NL:GHAMS: 2011:BT8650, PJ 2012, 131 m.nt. Kalkman
- Rb Noord Nederland 5 maart 2014, ECLI:NL:RBNNE: 2014:2243 (Reisverzekering; sommenverzekering; erfgenamen begunstigden)
- Hof Den Haag 3 maart 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:816
- Rb Midden Nederland 21 april 2015, ECLI:NL:RBMNE: 2015:2795
- Rb Noord-Nederland 2 maart 2016, ECLI:NL:RBNNE: 2016:881

Bedoelingen verzekeringnemer doorslaggevend bij begunstiging …

Zie HR 21 september 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW6728, NJ 2013/97 m.nt MMM

- schriftelijke of elektronische mededeling van de verzekeringnemer aan de verzekeraar (art. 7:966 lid 1 BW)

- De aanwijzing van een begunstigde is de uitsluitende bevoegdheid van de verzekeringnemer en draagt een eenzijdig karakter

- Bij de uitleg van een begunstiging moet allereerst wordt nagegaan wat de bedoeling is geweest van de verzekeringnemer. Bij de vaststelling van die bedoeling moet mede worden gelet op eventuele verklaringen en gedragingen van de verzekeringnemer buiten de schriftelijke mededeling, ook indien deze niet jegens de verzekeraar zijn afgelegd of hebben plaatsgevonden.

Verzekeraar, wees gewaarschuwd …

- Bij twijfel over bedoeling verzekeringnemer vóór uitkering: uitkering opschorten (art. 6:37 BW)

- Bij twijfel over bedoeling verzekeringnemer ná uitkering: beroep op bevrijdende betaling (art. 6:34 BW)

    - Rb Midden-Nederland 3 december 2014, ECLI:NL:RBMNE:2014:6048
    - Rb Noord-Nederland 7 oktober 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:8460 (het gaat om de bedoeling ten tijde van het sluiten van de verzekering)

Schuldeisers zoeken steeds vaker verhaal op uitkeringen uit levensverzekering …

- Vaak gaat het om een negatieve nalatenschap en levensverzekering ten name van de erflater die door diens overlijden tot uitkering is gekomen

- De vereffenaar kan de uitkering van de begunstigde terugvorderen, binnen drie jaar nadat de uitkering opeisbaar is geworden (art. 4:211 jo. 4:127 BW (erfgenaam is vereffenaar) en 4:216 jo. 4:128 BW (vereffenaar is door rechter benoemd).

- Moet gaan om een begunstiging die kan worden aangemerkt als een gift.

- De begunstiging bij levensverzekering, voor zover de uitkering die door het overlijden van de verzekeringnemer/verzekerde als *gift* geldt, wordt voor de toepassing van hetgeen in boek 4 BW is bepaald betreffende inkorting en vermindering, aangemerkt als fictief legaat (art. 4:126 lid 2 onder b BW).

… en met succes …

- Indien sprake is van een ‘fictief legaat’ moet de begunstigde de uitkering aan de vereffenaar betalen voor zover dit niet, alle omstandigheden in aanmerking genomen, onredelijk is (art. 4:127 BW [erfgenaam is vereffenaar] en 4:128 BW [vereffenaar is door rechter benoemd])

- HR 17 mei 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ3643, NJ 2013/488 m.nt. S. Perrick (vernietiging Hof Amsterdam 27 september 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BT8650, PJ 2012/131 m.nt. Kalkman) en het vervolg daarvan in Rb Midden-Nederland 21 april 2015, ECLI:NL:RBMNE:2015:2795
- Hof Arnhem-Leeuwarden 24 februari 2015, ECLI:NL:GHARL: 2015:1357 (hoger beroep van Rb Midden-Nederland 30 april 2014, ECLI:NL:RBMNE:2014:1662)
- Rb Noord-Nederland 2 maart 2016, ECLI:NL:RBNNE:2016:881

Beleggingsverzekeringen werden onderwerp van de woekerpolisaffaire

- Context: tegenvallende beleggingsresultaten en maatschappelijke onvrede over de hoogte van kosten en risicopremies en de transparantie daarover.
- Centrale vraag: welke informatie moest de verzekeraar verstrekken over kosten en risicopremies als onderdeel van de bruto premie bij een universal life beleggingsverzekering.
- Discussie wordt bepaald door (A) de Europeesrechtelijke achtergrond van regelgeving betreffende informatieverplichtingen van verzekeraars en (B) de wijze van totstandkoming en de inhoud van deze regelgeving.
- HR 14 juni 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ3749, NJ 2014/415 met annotatie van J.B.M. Vranken (AEGON/Stichting Koersplandewegkwijt) gaat over andere situatie: aparte spaarkasovereenkomst met aparte overlijdensrisicoverzekering.

A. Derde levensrichtlijn als Europeesrechtelijke achtergrond van informatieverplichtingen

- HvJ EU 29 april 2015, ECLI:EU:C:2015:286 (Nationale-Nederlanden/Van Leeuwen) heeft criteria geformuleerd waaraan nationale regelgeving met betrekking tot informatieverstrekking aan verzekeringnemers moet voldoen.
- Beslissend is, of de informatievoorschriften:
  1. noodzakelijk,
  2. duidelijk en nauwkeurig, en
  3. voorspelbaar voor de verzekeraar zijn.
- In beginsel is hierbij irrelevant, wat de door een lidstaat gekozen rechtsgrondslag van informatieverplichtingen is, en dus ook of die bestaat uit “open en/of ongeschreven regels”. Het is aan de lidstaat om hier keuzes te maken, afhankelijk van de desbetreffende rechtsorde.

Europees recht maakt geen onderscheid tussen publiek- en privaatrecht

- Onderscheid tussen publiek- en privaatrecht niet relevant voor de toepassing van het Europees recht. De gehele nationale rechtsorde moet aan het Europese recht voldoen. Europees recht kiest voor functionele benadering.

- Aanvullende informatievoorschriften op grond van art. 31 lid 3 Derde Levensrichtlijn moeten voldoen aan de criteria noodzakelijk, duidelijk en nauwkeurig en voorspelbaar (ten tijde van het sluiten van de verzekering).

- De informatievoorschriften die bij of krachtens de Wft aan verzekeraars zijn opgelegd én uit het Europees recht voortvloeien, kunnen niet worden opgerekt of uitgebreid op basis van privaatrechtelijke (open) normen als die niet voldoen aan de criteria noodzakelijk, duidelijk en nauwkeurig en voorspelbaar (ten tijde van het sluiten van de verzekering).

Voor aanvullende informatieverplichtingen, zijn vanuit Europeesrechtelijk perspectief dus drie vragen relevant:

Deze vragen zien op de vereisten waaraan lidstaten moeten voldoen bij het opleggen van aanvullende informatieverplichtingen aan verzekeraars. Hierbij geldt het principe “Nee, tenzij …”:

1. Zijn de gegevens “nodig” voor een goed begrip van wezenlijke bestanddelen van de verzekering?
2. Zijn de gegevens “duidelijk” en “nauwkeurig” in de verplichting weergegeven?
3. Kunnen de verplichte gegevens met voldoende mate van voorspelbaarheid worden vastgesteld op basis van de door de lidstaat gekozen rechtsgrondslag?
   Met betrekking tot deze voorspelbaarheid kan de rechter rekening houden met de eigen productkennis van de verzekeraar. Deze productkennis vormt echter geen zelfstandige rechtsgrondslag van verplichtingen.

B. De nationale (implementatie)wetgeving

- Als rechtsgrondslag voor de informatieverplichtingen van verzekeraars, is vanaf 1994 door de Nederlandse wetgever gekozen voor specifieke wetgeving.
- Ter implementatie van de Derde levensrichtlijn, beoogde de wetgever via de Regeling informatieverstrekking aan verzekeringnemers (“Riav”) een duidelijk kader te geven waarin de voorwaarden voor een goede (pre)contractuele informatieverstrekking zijn opgenomen.
- Hierbij zijn steeds – na consultatie van branche- en consumentenorganisaties - bewuste keuzen gemaakt over transparantie van kosten, risicopremie(s) en rendementen bij beleggingsverzekeringen.
- Bij herhaling werd gekozen voor een systematiek, waarin niet de kosten zelf werden getoond, maar het effect van de kosten op het rendement/de uitkering. Aldus werd inzicht geboden in de economische gevolgen van kosten.

Nadere uitwerking vond plaats via zelfregulering

- Bij de vormgeving en uitwerking van het wettelijk kader liet de wetgever ruimte voor initiatieven van de marktpartijen zelf.
- Verzekeraars hebben nader invulling gegeven aan de informatieverstrekking aan verzekeringnemers door de Code Rendement en Risico (“CRR”).
- De CRR werd door de minister van Financiën geduid als invulling van de voorschriften die zien op de transparantie van het effect van de kosten op het rendement/uitkering.
- Gesteld kan aldus worden, dat verzekeraars invulling hebben gegeven aan de beginselen van redelijkheid en billijkheid bij de toepassing van de Riav, mede gelet op de aard en de kenmerkende eigenschappen van de door hen aangeboden beleggingsverzekeringen.

Ook na consumentenonderzoek in 2001 koos de wetgever niet voor directe kostentransparantie …

- Op basis van door het NIPO verricht consumentenonderzoek, in opdracht van de Raad van Financiële Toezichthouders (RFT), heeft de Minister van Financiën in 2001 bij de invoering van de financiële bijsluiter expliciet besloten om ter zake van kosten géén informatievoorschrift op te nemen.

- In het advies van 5 juli 2001 Op weg naar de financiële bijsluiter schreef de Raad van Financiële Toezichthouders (par. 3.4)

  "*… Consumenten hebben in het kader van een Financiële Bijsluiter kennelijk niet zozeer behoefte aan meer inzicht in de aard van de kosten doch 'wat men inlegt en wat het uiteindelijk opbrengt.' Consumenten willen een 'nettoopbrengst' zien."*

… zoals ook de Ombudsman Verzekeringen in 2002 constateerde

- Bewust werd door de Nederlandse wetgever afgezien van een verplichting tot het geven van inzicht in de investeringspremie.

- De Ombudsman Verzekeringen schreef in het jaarverslag 2002 (p. 28):

  - "*In de derde plaats heeft de Autoriteit Financiële Markten per 1 juli 2002 de Financiële Bijsluiter verplicht gesteld. De Autoriteit Financiële Markten koos daarbij niet voor een methode waardoor de consument direct kan zien welk deel van zijn inleg daadwerkelijk voor vermogensvorming wordt gebruikt, waar het wel even naar uitzag, maar voor een vergelijkbare systematiek als in de Code Rendement en Risico*."

Kortom:

- De wet- en regelgeving verplichtte in het verleden niet tot directe kostentransparantie. Dit was in lijn met de maatschappelijk opvattingen.
- Hierbij is voor het vereiste inzicht in het effect van kosten (bewust) niet gekozen voor de methode van vermelding van een investeringspremie, maar voor de systematiek van de CRR.
- Informatieverplichting over de (hoogte en soort van) kosten en risicopremie (al dan niet in de vorm van investeringspremies) is niet in de Derde Levensrichtlijn opgenomen en ook bewust niet in de Nederlandse implementatiewetgeving terecht gekomen.
- De ruimte om – in lijn met de huidige opvattingen en regelgeving – ook voor het verleden aanvullende informatieverplichtingen ter zake van (in de bruto premie verwerkte) kosten en risicopremies aan te nemen, is hiermee zeer beperkt.

Uitsluiting zelfdoding door de verzekerde niet geregeld in titel 7.17 BW …

Uitsluiting van overlijden ten gevolge van zelfdoding niet geregeld in titel 7.17 van het Burgerlijk Wetboek.

Verzekeringsvoorwaarden zijn leidend.

Bij de meeste verzekeringsvoorwaarden: voor een periode van 1-3 jaar na de ingang van de dekking van het overlijdensrisico en de volledige premie over die periode is betaald.

Criteria in rechtspraak vast verankerd …

Wanneer wordt zelfdoding in de zin van de verzekeringsvoorwaarden aanwezig geacht?

- De verzekerde moet zich opzettelijk en bewust het van leven hebben benomen
  - Opzettelijk: ziet op de wil, die gericht is op levensbeëindiging.
  - Bewust: ziet op het weten dat de daad levensbeëindiging meebrengt

•Criteria vast verankerd in jurisprudentie

•Hof Amsterdam 26 juni 1953, NJ 1953, 743

•Hof Amsterdam 5 april 2007, ECLI:NL:GHAMS:2007:BA4836, PJ 2008/122 m.nt. W.M.A. Kalkman (sprong van de domtoren)

•Rb. Amsterdam 9 januari 2008, ECLI:NL:RBAMS: 2008:BC2664, PJ 2008/123

… weloverwogen is geen criterium …

Niet vereist is dat de zelfdoding weloverwogen is geweest.

Zie Hof Amsterdam 5 april 2007, ECLI:NL:GHAMS:2007:BA4836, PJ 2008/122 m.nt. W.M.A. Kalkman (sprong van de domtoren) en Rb. Amsterdam 1 december 2010, ECLI:NL:RBAMS:2010:BO9993

Wanneer is er geen sprake van zelfdoding?

Onder zelfdoding vallen niet alle gevallen waarin iemand zich van het leven berooft.

In het bijzonder geldt dat bij zelfdoding als gevolg van een vergissing of een gestoorde perceptie van de werkelijkheid.

- Rb Amsterdam 9 januari 2008, ECLI:NL:RBAMS:2008:BC2664, PJ 2008/123 en Rb. Amsterdam 1 december 2010, ECLI:NL:RBAMS:2010:BO9993
- Rb Amsterdam 22 januari 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:168 (Bedpoot zaak)
- Rb Amsterdam 22 januari 2014, ECLI:NL:RBMNE:2014:102 (Demkabrug zaak)

.. en de bewijslast rust op verzekeraar …

- Bewijs doodsoorzaak rust op verzekeraar.

- Verzekeraar moet voldoende aannemelijk maken dat zelfdoding in de zin van deze bepaling de meest waarschijnlijke doodsoorzaak is. Als meerdere doodsoorzaken mogelijk zijn en niet voldoende overtuigend zelfdoding als meest waarschijnlijke doodsoorzaak kan worden beschouwd, komt deze onzekerheid voor risico van de verzekeraar en komt haar geen beroep op de Uitsluitingsbepaling toe.

- Rb Midden-Nederland 6 maart 2013, ECLI:NL:RBMNE: 2013:BZ5783 In het kader van een goede rechtspleging is waarheidsvinding van groot belang. Rb kan het Openbaar Ministerie verzoeken stukken in te brengen in de procedure (art. 42 lid 2 Rv).

Begunstiging en overlijden ten gevolge van een misdrijf

- Rb Rotterdam 28 mei 2014, ECLI:NL:RBROT:2014:4364 (moord op Steven Rijsdijk (dader)
- Rb. Rotterdam 28 mei 2014, ECLI:NL:RBROT:2014:4356 (moord op Steven Rijsdijk) (mede-dader)
- Rb. Noord-Nederland 27 november 2014, ECLI:NL:RBNNE:2014:5851 (gifmoord op echtgenoot)
- Rb Oost-Nederland 11 juni 2015, ECLI:NL:RBOBR: 2015:3336 (liquidatie van partner).
- Rb. Amsterdam 14-01-2016, ECLI:NL:RBAMS:2016:132 (dubbele medicijnmoord)

- Overeenkomst van levensverzekering met het oog op het om het leven brengen van de verzekerde is nietig (art. 3:40 BW)

- Daarnaast bepaalt art. 7:973 BW dat aan de levensverzekering geen rechten kunnen worden ontleend door degene die onherroepelijk veroordeeld is ter zake dat hij de verwezenlijking van het risico opzettelijk teweeg heeft gebracht of daaraan opzettelijk meegewerkt heeft.